

Verantwoord internationaliseren

Visie van de Vlaamse universiteiten op een efficiënte aanpak van kennisveiligheid en ongewenste buitenlandse inmenging

25 mei 2022

1. Situering

Door hun rol als motoren van maatschappelijke, technologische en economische vooruitgang behoren universiteiten en andere kennisinstellingen tot de gekende doelwitten van ongewenste inmenging door buitenlandse statelijke actoren. Hun sterke internationale inbedding en verwevenheid vergemakkelijkt die inmenging. Deze ondermijning van de kennisveiligheid kan verschillende vormen aannemen: van pogingen tot het onrechtmatig verwerven van kennis en technologie, over heimelijke beïnvloeding van onderwijs en onderzoek, grootschalige cyberaanvallen op academische IT-infrastructuur, tot flagrante schendingen van de mensenrechten.

De Vlaamse universiteiten zijn zich al lang bewust van de risico's die gepaard gaan met internationale samenwerking. Ze zetten bij voorkeur via zelfregulering in op het zo goed mogelijk sensibiliseren van de eigen onderzoekers en docenten, en daardoor op het effectief beperken van de risico's. Binnen de Vlaamse Interuniversitaire Raad (VLIR) zijn al heel wat initiatieven genomen, die door de universiteiten verder worden uitgerold. We verwijzen bijvoorbeeld naar de mensenrechtentoets, de richtlijnen voor onderzoekers over *dual use* en *misuse* van onderzoek¹, de opleidingstool over wetenschappelijke integriteit Mind the GAP, en de interuniversitaire afspraken die worden gemaakt in de werkgroep Cybersecurity.

De afgelopen jaren staat kennisveiligheid ook veel hoger op de politieke agenda, mede door de verslechterende politieke relaties tussen Europa en China, die nopen tot een herijking². Ook de recente invasie van Rusland in Oekraïne stelt de problematiek scherp. China en

¹ De richtlijnen worden momenteel binnen VLIR geactualiseerd in het licht van de gewijzigde Europese regelgeving.

² COM(2021)252 final: *Voor de EU is China, als grootmacht op het gebied van onderzoek en innovatie, een partner voor het aanpakken van mondiale vraagstukken. Tegelijkertijd noopt de positie van China als economische concurrent en systeemrivaal van de EU tot herijking van de samenwerking op het gebied van onderzoek en innovatie. Om tot een gelijk speelveld en wederkerigheid te komen, heeft de EU besprekingen met China in gang gezet over een gezamenlijk stappenplan voor het overeenkomen en vaststellen van randvoorwaarden en uitgangspunten voor samenwerking, onder eerbiediging van fundamentele waarden en strenge normen qua ethiek en wetenschappelijke integriteit.*

Rusland baren inderdaad zorgen, maar het zou naïef zijn te denken dat de risico's enkel betrekking hebben op de samenwerking met deze landen alleen.

De Europese Commissie publiceerde op 18 mei 2021 haar visie op internationale samenwerking³. Het onderzoeks- en innovatiesysteem van de Unie kenmerkt zich door een grote mate van openheid, die maximaal moet worden gevrijwaard als essentiële drijver van de Europese innovatiekracht, evenwel zonder afbreuk te doen aan de kernwaarden van academische vrijheid en wetenschappelijke integriteit:

Wederzijdse openheid, een vrije uitwisseling van ideeën en het gezamenlijk bedenken van oplossingen zijn onmisbaar in de zoektocht naar en de vooruitgang van fundamentele kennis en vormen cruciale bestanddelen van een krachtig innovatie-ecosysteem.

De voor het optreden van de EU kenmerkende openheid bij samenwerking voltrekt zich echter in een getransformeerde mondiale omgeving. Andere belangrijke wetenschappelijke grootmachten geven nu, als percentage van het bruto binnenlands product, meer uit aan wetenschap dan de EU, er is sprake van oplopende geopolitieke spanningen, en mensenrechten en fundamentele waarden, zoals academische vrijheid, staan onder druk. Sommige landen streven in toenemende mate naar technologisch leiderschap langs de weg van discriminerende maatregelen en gebruiken onderzoek en innovatie als middel voor mondiale invloed en sociale controle. De welvaart en het concurrentievermogen van de EU moeten worden versterkt, alsook haar vermogen om eigenstandig veilige en beveiligde essentiële technologieën en diensten te verwerven en haar burgers daarvan te voorzien.

Om mondiale openheid en wetenschappelijke uitwisseling te bevorderen, moet de EU haar aantrekkingskracht als hoogwaardig en hoog-intensief centrum voor onderzoek en innovatie vergroten. Wetenschappelijk onderzoek floreert dankzij de vrijheid van denken, het ontwikkelen van een kritische geest, argumenteren op basis van feiten en afwijzing van gezagsargumenten. De EU moet onderzoekers en innovatoren daarom een van politieke inmenging verschoonde, democratische, inclusieve en ondersteunende omgeving blijven bieden en opkomen voor de academische vrijheid en de mogelijkheden voor door nieuwsgierigheid ingegeven onderzoek, met eerbiediging van en beschermd door het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie.

Zij moet erop toezien dat technologie ten behoeve van individuen en samenlevingen wordt ontwikkeld, gevrijwaard van autoritarisme en onder eerbiediging van strikte ethische normen en mensenrechten. De EU moet bovendien het goede voorbeeld geven door te zorgen voor een op regels gebaseerd innovatie-ecosysteem, waarin intellectuele-eigendomsrechten worden beschermd en door een onafhankelijk rechtsstelsel worden gehandhaafd. De bescherming en handhaving van intellectuele-eigendomsrechten draagt bij aan de overdracht, bevordering en verspreiding van technologische innovatie, op een wijze die bevorderlijk is voor de maatschappelijke en economische welstand.

³ Mededeling van de Commissie aan het Europees Parlement, de Raad, het Europees Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de Regio's over de totaalaanpak voor onderzoek en innovatie. De strategie van Europa voor internationale samenwerking in een veranderende wereld, COM(2021) 252 final.

In de genoemde mededeling engageert de Commissie zich om blijvend in te zetten op de bescherming van de Europese academische belangen op basis van de Verordening betreffende Horizon Europe en zo de risico's te beperken inzake de exploitatie en eigendom van onderzoeksresultaten in niet-geassocieerde derde landen, of inzake beveiligingsovereenkomsten met derde landen.

De Commissie publiceerde intussen ook richtsnoeren om ongewenste buitenlandse inmenging in onderzoek en hoger onderwijs tegen te gaan⁴. Tenslotte heeft zij nog een mededeling aangekondigd over het slim gebruik van intellectuele eigendom in internationale context.

Ook in het kader van de vernieuwingsoperatie van de Europese Onderzoeksruimte worden verdere maatregelen aangekondigd rond kennisveiligheid en academische vrijheid⁵.

Meerdere EU-lidstaten maken intussen ook werk van een kennisveiligheidsbeleid en doen dit in co-creatie tussen kennisinstellingen en overheid. Nederland is daar een goed voorbeeld van. Na de publicatie van een rapport van het Rathenau-instituut⁶ kwam een heuse kennisveiligheidsdialoog tot stand, die intussen een aantal robuuste bouwstenen heeft opgeleverd. We verwijzen naar het zelfregulerend Kader Kennisveiligheid, opgesteld door Universiteiten van Nederland in 2021⁷, de Leidraad Kennisveiligheid van de Rijksoverheid⁸, en de opstart van het Adviesloket Kennisveiligheid begin 2022. De opeenvolgende brieven aan de Tweede Kamer geven een uitstekend overzicht van de evolutie in dit dossier en de manier waarop het thema over de grenzen van regeerperiodes brandend wordt gehouden⁹.

Het creëren van een klimaat van kennisveiligheid is een gezamenlijke opdracht van de universiteiten en de overheid. De universiteiten engageren zich om via doorgedreven zelfregulering de nodige risicobeheersmaatregelen te ontwikkelen en toe te passen. De overheid beschikt via zijn diplomatiek netwerk en veiligheidsdiensten over *strategic intelligence* die de universiteiten toelaat om de risico-inschatting zo accuraat mogelijk te onderbouwen.

⁴ Tackling foreign R&I interference. Staff working document, 18 januari 2022, <https://op.europa.eu/en/web/eu-law-and-publications/publication-detail/-/publication/3faf52e8-79a2-11ec-9136-01aa75ed71a1>

⁵ European Research Area Policy Agenda. Overview of actions for the period 2022-2024, https://ec.europa.eu/info/files/european-research-area-policy-agenda-2022-2024_en

⁶ Rathenau-rapport 2019, *Kennis in het vizier. De gevolgen van de digitale wapenwedloop voor de publieke kennisinfrastructuur*, <https://www.rathenau.nl/nl/vitale-kennisecosystemen/kennis-het-vizier>

⁷ Kader Kennisveiligheid Universiteiten, 2021, <https://www.universiteitenvannederland.nl/files/documenten/Domeinen/Integrale%20veiligheid/VSNU%20Kader%20Kennisveiligheid%20Universiteiten.pdf>

⁸ Nationale Leidraad Kennisveiligheid, <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2022/01/14/nationale-leidraad-kennisveiligheid>

⁹ Beleidsreactie op het Rathenau-rapport, 20 december 2019, https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2019Z26120&did=2019D53647

Kamerbrief van 27 november 2020, <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2020/11/27/kennisveiligheid-hoger-onderwijs-en-wetenschap>

Kamerbrief van 31 januari 2022, <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2022/01/31/voortgang-en-voortuitblik-aanpak-kennisveiligheid-hoger-onderwijs-en-wetenschap>

Ook bij de overheden in ons land is er een groeiend besef dat kennisveiligheid een gezamenlijke verantwoordelijkheid zou moeten zijn van kennisinstellingen en overheid. De allereerste Belgische nationale veiligheidsstrategie vermeldt dit expliciet: *Een toezichtsmechanisme voor internationale samenwerkingen draagt hiertoe bij, in het bijzonder voor onderzoek gefinancierd door de overheid en met specifieke aandacht voor informatie aan het begin van de keten, zoals visumaanvragen. Daarnaast zijn een goede samenwerking en informatie-uitwisseling tussen veiligheids- en inlichtingendiensten en onderzoekscentra van essentieel belang om de intellectuele eigendom en het innovatiepotentieel die in ons land aanwezig zijn, te beschermen. Algemeen zou een nieuw wetgevend kader meer systematische samenwerking mogelijk maken tussen de bedrijfs wereld en de veiligheids- en inlichtingendiensten.*¹⁰

Op Vlaams niveau heeft het departement EWI op vraag van de minister van Wetenschap en Innovatie het voortouw genomen om een dialoog op te starten met de betrokken actoren. Dit gebeurt in de schoot van de werkgroep Kennisveiligheid van het Vlaams Europa-platform, waar zowel de academische wereld als het bedrijfsleven zijn vertegenwoordigd. Maximale responsabilisering van de universiteiten moet hand in hand gaan met een aantoonbaar toegevoegde waarde van complementair overheidsoptreden.

Gelet op de reeds bestaande initiatieven in de schoot van zowel VLIR als de individuele universiteiten, de vaststelling dat deze initiatieven onvoldoende bekend zijn bij de overheden, en geïnspireerd door de ontwikkeling op Europees niveau en binnen de EU-lidstaten achten de Vlaamse universiteiten het moment rijp om hun gezamenlijke visie op kennisveiligheid verder te expliciteren. Zij wensen daarbij duidelijk aan te geven welke initiatieven er al lopen, welke bijkomende initiatieven zij zullen nemen en welke verwachtingen zij hebben ten aanzien van de overheden, zowel op Europees, federaal als Vlaams niveau.

Dit visiedocument werd voorbereid in de schoot van de VLIR-werkgroep Kennisveiligheid. Deze was als volgt samengesteld:

- KU Leuven: Nynke Salverda, Inge Lerouge, Katleen Janssen
- UAntwerpen: Inga Verhaert, Willem Bruyndonx, Kenneth Lasoen, Sarah Claes
- UGent: Vincent Eechautd
- UHasselt: Stephanie Ruyschaert
- VUB: John Pearson
- VLIR: Koen Verlaeckt (voorzitter), Bernadette Allaert, Frances Pelst

De visienota werd goedgekeurd door het VLIR-bureau op 25 mei 2022.

¹⁰ <https://www.premier.be/nl/nationale-veiligheidsstrategie>, 1 december 2021.

2. Definitie van het begrip kennisveiligheid

De universiteiten hanteren de drieledige definitie van kennisveiligheid die ook in Nederland gangbaar is¹¹:

Bij kennisveiligheid gaat het in de eerste plaats om ongewenste overdracht van gevoelige kennis en technologie. Overdracht is ongewenst als deze de nationale veiligheid of innovatiekracht van ons land aantast. Daarnaast gaat kennisveiligheid om heimelijke beïnvloeding van onderwijs en onderzoek door staten. Deze inmenging brengt de academische vrijheid en de sociale veiligheid in gevaar. Ook gaat het om ethische kwesties die een rol kunnen spelen bij samenwerking met landen die de grondrechten niet respecteren.

Deze definitie heeft het voordeel dat kennisveiligheid concreet en behoorlijk strikt wordt ingevuld. Anderzijds wordt er ook gerefereerd naar de gemeenschappelijke waarden die de Vlaamse universiteiten hoog in het vaandel voeren.

Onder kennisveiligheid dient ook het begrip buitenlandse inmenging (*foreign interference*) begrepen te worden. De visie en het waardenkader heeft betrekking op beide aspecten.

3. Visie

Onze visie qua kennisveiligheid steunt op de volgende uitgangspunten:

Principe 1 - Maximale, maar verantwoordelijke openheid (as open as possible, as closed as necessary)

Internationale samenwerking vormt de basis voor hoogstaand academisch onderzoek en onderwijs. Internationalisering is zowel intrinsiek als economisch verrijkend¹². De universiteiten streven naar een maximale samenwerking en open benadering van onderzoek, waarbij onderzoeksdata en onderzoeksresultaten breed beschikbaar worden gemaakt en onderzoek zo transparant mogelijk gebeurt zodat de verantwoordelijkheden duidelijk zijn en replicerbaarheid van het onderzoek verzekerd is, conform de principes van *open science*.

Principe 2 - Redelijkheid

Indien overheden om geopolitieke, economische of ethische redenen beperkingen invoeren op bovenstaand principe, dan moeten deze beperkingen:

- enkel ingevoerd worden waar strikt noodzakelijk;
- duidelijk gerechtvaardigd kunnen worden aan de hand van helder omschreven motieven;
- betrekking hebben op specifieke entiteiten of specifieke technologieën of het gevolg zijn van internationaal afgesproken sanctieregimes;

¹¹ www.loketkennisveiligheid.nl/kennisveiligheid

¹² Kompas 2024. Slim internationaliseren in onderzoek, innovatie en hoger onderwijs. Kernboodschappen van de Vlaamse universiteiten, 4 maart 2020, https://vlir.be/beleidsdomeinen/internationalisering/#tab_4

- proportioneel zijn;
- duidelijk afgebakend zijn in tijdsduur.

Principe 3 - Institutionele autonomie en academische vrijheid

Als geen ander zijn de universiteiten gepokt en gemazeld in internationale samenwerking met tal van partners wereldwijd. Zij bepleiten daarom ook een maximale zelfregulering gezien hun vertrouwdheid met academisch onderzoek, de te onderzoeken technologieën en academische samenwerkingen. De universiteiten zijn bereid om met de overheid afspraken te maken over de wijze waarop de zelf genomen engagementen worden opgevolgd en kunnen worden nagegaan (*compliance*).

De onderzoekers aan onze universiteiten hebben het recht om vrijelijk onderzoek uit te voeren met partners naar keuze, weliswaar binnen de grenzen van de mensenrechtentoets.

Principe 4 - Co-creatie met de overheid

Ook al moet zelfregulering het basisuitgangspunt blijven, dan nog zijn er bij de ontwikkeling van een geïntegreerd kennisveiligheidsbeleid bouwstenen die alleen maar door de overheid kunnen worden aangeleverd. In deze visie expliciteren de universiteiten hun behoeften. Zij verwelkomen elk initiatief van de overheid waarbij deze richtsnoeren aanreikt om samenwerkingen te beoordelen of informatie aanlevert rond academische en/of industriële samenwerkingen in bepaalde landen en regio's, zodat de universiteiten haar autonome beslissingen nog beter kunnen onderbouwen.

Principe 5 - Landenneutraliteit

Het risicomangement moet abstractie maken van de landen waaruit die risico's komen. De ontwikkeling van een beleid dat enkel gericht is op zogenaamde risicolanden (zoals bijvoorbeeld China) heeft grote nadelen. De kans bestaat dat risico's uit andere, zogenaamd niet verdachte landen over het hoofd worden gezien, of dat alles wat uit een risicoland komt per definitie als verdacht wordt geoormerkt. Dat is een slechte zaak voor de wetenschap en valt niet te rijmen met het basisbeginsel van non-discriminatie.

4. Waarden en beginselen

In de Aanbeveling van de Raad over een Pact voor onderzoek en innovatie in Europa van 16 juli 2021 stelt de Commissie dat het wetenschappelijk bedrijf binnen de lidstaten en de wetenschappelijke samenwerking met derde landen gebaseerd moeten zijn op ethiek en integriteit, vrijheid van onderzoek, gendergelijkheid en gelijke kansen, vrij verkeer van onderzoekers en kennis, streven naar excellentie, waardecreatie, coördinatie en coherentie, mondiaal bereik, inclusiviteit en maatschappelijke verantwoordelijkheid¹³.

¹³ COM(2021) 407 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=COM:2021:407:FIN>

In hun internationale samenwerking onderschrijven de Vlaamse universiteiten ten volle de basiswaarden en -principes die ook door de Europese Commissie en de lidstaten naar voren worden geschoven als hoekstenen voor een open, evenwichtig en verantwoordelijk internationaal academisch engagement. Zij enten zich daarbij op de waarden die in de Verklaring van Marseille van 2022 worden geëxpliciteerd¹⁴:

- De vrijheid van onderzoek, zoals gedefinieerd in de Magna Charta Universitatum¹⁵, de Verklaring van Bonn (2020) over vrijheid van onderzoek¹⁶, en de Verklaring van Rome (2020) over academische vrijheid¹⁷. Dit beginsel omvat de vrijheid om onderzoeksvragen te definiëren en conventionele wijsheid in vraag te stellen, maar ook het recht van onderzoekers om hun resultaten publiekelijk kenbaar te maken, en het recht van onderzoekers om zich te verenigen.
- Ethiek en integriteit, in lijn met de ALLEA code voor wetenschappelijke integriteit¹⁸. Dit omvat een ethisch verantwoorde benadering ten aanzien van mensen, dieren en het milieu. Onafhankelijke *peer review* is een basisvoorwaarde. Onderzoekresultaten moeten transparant en reproduceerbaar zijn. Desinformatie moet worden bestreden teneinde tot een gezond partnerschap te komen tussen wetenschap, wetenschappers en de samenleving en het daaruit voortvloeiende vertrouwen in wetenschap te verankeren.
- Excellentie van onderzoek: de gehanteerde wetenschappelijke methode moet rigoureuus zijn, de keuze van de selectie en definitie van onderzoeksvragen moet bijdragen tot nieuwe kennis en/of een antwoord bieden op maatschappelijke uitdagingen. Het vrije verkeer van onderzoekers is een cruciale randvoorwaarde.
- Gendergelijkheid, conform de Verklaring van Ljubljana (2021)¹⁹ en de daaraan gerelateerde gelijke kansen bij het uitbouwen van een onderzoeksloopbaan.
- Open science: dit omvat de open toegang tot onderzoekresultaten, het ontsluiten van onderzoeksdata volgens de FAIR-principes, de toegankelijkheid van onderzoek voor maatschappelijke actoren, en wetenschapscommunicatie.
- De bescherming van intellectuele eigendom en persoonsgegevens.
- De creatie van maatschappelijke en economische meerwaarde, met bijzondere aandacht voor de rol van fundamenteel onderzoek in het identificeren van oplossingen voor grote maatschappelijke uitdagingen, en het belang van onderzoek als fundament voor een robuuste en op feiten gebaseerde beleidscyclus.
- Verantwoordelijkheid en solidariteit op sociaal en milieuvlak, in lijn met de Duurzaamheidsdoelstellingen van de Verenigde Naties, en met bijzondere aandacht voor solidariteit met en capaciteitsopbouw in ontwikkelingslanden.
- Risicomanagement: dit omvat de ontwikkeling van een kennisveiligheidsbeleid met instrumenten voor tijdige detectie en preventie van risico's, en waar nodig een zo risicoloos mogelijke afwikkeling van incidenten.

¹⁴ <https://presidence-francaise.consilium.europa.eu/media/xi1khxzg/marseille-declaration.pdf>

¹⁵ <http://www.magna-charta.org/>

¹⁶ https://www.bmbf.de/bmbf/shareddocs/downloads/files/_drp-efr-bonner_erklaerung_en_with_signatures_maerz_2021.pdf?_blob=publicationFile&v=1

¹⁷ http://ehea.info/Upload/Rome_Ministerial_Communique_Annex_1.pdf

¹⁸ De ALLEA-code voor wetenschappelijke integriteit (<https://allea.org/code-of-conduct/>) vormt het referentiepunt voor de opleidingstool Mind the Gap.

¹⁹ https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/PSEU/Ljubljana-Declaration-on-Gender-Equality-in-Research-and-Innovation-_endorsed_final.pdf

Vlaamse universiteiten gaan geen samenwerkingen aan die indruisen tegen de genoemde waarden en beginselen. Zij spreken waar nodig hun potentiële samenwerkingspartners hier op aan.

5. Engagementen van de Vlaamse universiteiten

De universiteiten nemen inzake kennisveiligheid volgende engagementen, die ze hetzij interuniversitair, hetzij individueel opnemen.

Gezamenlijke engagementen

1. De universiteiten engageren zich om de mensenrechtentoets²⁰, die in 2019 in de schoot van VLIR werd ontwikkeld, systematisch te blijven toepassen en waar nodig verder te verfijnen in het licht van nieuwe nationale en internationale ontwikkelingen. Dit zelfregulerend instrument biedt onderzoekers een duidelijke omschrijving van mensenrechten en sensibiliseert hen voor de risico's op mogelijke schendingen bij het aangaan van nieuwe of het vernieuwen van bestaande partnerschappen met binnen- en buitenlandse partners. Risicovolle samenwerkingen worden door alle universiteiten intern beoordeeld. Zij nemen maatregelen om te vermijden dat een samenwerking misbruikt kan worden voor latere mensenrechtenschendingen of om te vermijden dat samengewerkt wordt met partijen die betrokken zijn bij ernstige mensenrechtenschendingen. Binnen de VLIR-werkgroep Wetenschap, Ethiek en Integriteit vindt minstens tweemaal per jaar een ervaringsuitwisseling plaats tussen de experts mensenrechten van de instellingen. De universiteiten zorgen voor een duidelijk governance-kader binnen de eigen instelling, dat onderzoekers toelaat om waar nodig risico's die ze aan de hand van het aangereikte knipperlichtendiagram hebben geïdentificeerd, hoger op te escaleren.
2. De universiteiten blijven inzetten op het sensibiliseren van hun onderzoekers voor de risico's en complexe wettelijke restricties die verbonden zijn aan *dual use* onderzoek. Het tegengaan van misbruik van onderzoek met mogelijke militaire toepassingen is daarbij een grote prioriteit. Alle universiteiten beschikken over interne procedures en commissies Dual Use en Misuse die onderzoekers adviseren over de ethische aspecten van dergelijk onderzoek. VLIR werkt samen met de universiteiten momenteel aan een actualisering van de bestaande richtlijnen, die Europees als voorbeeld gelden²¹. Deze aanpassing in het licht van de gewijzigde internationale wetgeving is voorzien in de loop van 2022.
3. De universiteiten hebben met de ondersteuning van het departement EWI geïnvesteerd in de interuniversitaire opleidingstool Mind the GAP (*Good Academic Practices*), die onderzoekers en doctoraatsstudenten inwijdt in de principes van wetenschappelijke integriteit, respectievelijk de kennis hierover opfrist. Uitgangspunt daarbij is de ALLEA-code over wetenschappelijke integriteit. De tool werd eind 2021 door de Raad van Europa als een internationaal relevante goede praktijk erkend. De modulaire opbouw laat toe om

²⁰ https://vlir.be/beleidsdomeinen/internationalisering/#tab_3

²¹ <https://vlir.be/publicaties/brochure-dual-use/>

een bijkomende module te ontwikkelen, die zich focust op de bredere context van kennisveiligheid.

4. De universiteiten versterken hun onderlinge samenwerking inzake cyberveiligheid via afstemming in de schoot van de VLIR-werkgroep Cybersecurity. De nadruk ligt op gemeenschappelijk aankoopbeleid, gerichte ervaringsuitwisseling naar aanleiding van majeure incidenten, en gestructureerde interactie met BELNET. Daarbij is het belangrijk dat de investeringen die door BELNET voor de komende jaren worden gepland maximaal aansluiten bij de behoeften van de universiteiten.
5. De universiteiten zijn allen lid van Scholars at Risk, de internationale ngo die bedreigde wetenschappers uit derde landen na een grondige screening een tijdelijke opvang probeert te bieden in universiteiten wereldwijd. Het lidmaatschap draagt bij aan een verankering van bewustwording over academische vrijheid en problemen hieromtrent binnen de instellingen, maar draagt ook bij aan de academische vrijheid wereldwijd. Naast het individueel lidmaatschap van de vijf universiteiten fungeert VLIR als Vlaamse sectie van Scholars at Risk, meteen ook de eerste deelstatelijke sectie in de wereld²². De universiteiten engageren zich om hun samenwerking met Scholars at Risk voort te zetten en ze rekenen daarbij graag op verdere cofinanciering vanuit de Vlaamse overheid. Zij zullen ook in de mate dat dit voor de betrokkenen haalbaar is de door hen opgevangen wetenschappers actief inzetten voor eigen sensibiliseringsinitiatieven die het belang van academische vrijheid in de schijnwerpers plaatsen.
6. De modaliteiten voor samenwerking inzake onderzoek of staf- en studentenmobiliteit met internationale partners worden vastgelegd in institutionele samenwerkingsakkoorden op niveau van de universiteit, faculteiten of onderzoeksgroepen. De universiteiten engageren zich om interuniversitair afspraken te maken over minimale *due diligence* standaarden voor het toetsen van nieuwe of het verlengen van bestaande samenwerkingsovereenkomsten²³. Dit vooronderzoek focust in eerste instantie op voldoende waarborgen voor de waarden die de universiteiten als voorwaarden voor internationale samenwerking hebben vooropgesteld (cf. supra). Wat de identificatie van gevoelige wetenschappelijke (sub)disciplines betreft, beschikken de universiteiten over een zeer bruikbaar kader met de internationale sanctieregimes²⁴ en de technologieën die gevat worden door de wetgeving inzake *dual use* en *military use*.
7. De universiteiten wisselen onderling ervaringen uit over de manier waarop inkomende studenten en onderzoekers kunnen worden gescreend op basis van publiek toegankelijke informatie. Deze aanpak is complementair aan de informatie die door de Staatsveiligheid kan worden verstrekt.

²² <https://www.scholarsatrisk.org/spotlight/launch-of-the-scholars-at-risk-flanders-section/>

²³ Het is ondoenbaar en disproportioneel om de honderden bestaande samenwerkingsovereenkomsten systematisch te gaan screenen.

²⁴ www.sanctionsmap.eu

8. Teneinde de kennisveiligheidsaanpak continu te optimaliseren en waar nodig te verfijnen investeren de universiteiten via de internationale netwerken waarvan zij deel uitmaken, en via VLIR in het opzetten van goede contacten en ervaringsuitwisseling met andere Europese rectorenconferenties, zowel bilateraal als via de European University Association. Zo is kennisveiligheid een van de thema's waarrond VLIR en Universities UK International nauwer zullen gaan samenwerken.
9. De universiteiten evalueren jaarlijks de voortgang op het vlak van de hier opgelijste engagementen. Ze inventariseren de reële kennisveiligheidsincidenten en sparren hier met elkaar over binnen de VLIR-overlegorganen teneinde de kennisveiligheidsmethodologie waar relevant verder te verfijnen.

Individuele engagementen

10. De universiteiten engageren zich om de bestaande en nog te ontwikkelen instrumenten van zelfregulering, zoals de mensenrechtentoets en de *dual use* richtlijnen, op termijn te integreren in een eigen, instellings specifieke kennisveiligheidstoets. Hierdoor wordt vermeden dat onderzoekers op heel verschillende plaatsen moeten zoeken naar instrumenten om kennisveiligheidsrisico's in te schatten. De beoogde kennisveiligheidstoets legt de eerste verantwoordelijkheid voor risicobeheer bij de onderzoeker/docent en voert ook een getrappt systeem in, dat toelaat om in geval van hoge risico's te escaleren naar het centrale bestuursniveau van de universiteit. Naar analogie met de mensenrechtentoets die erin geïntegreerd zal worden, is de kennisveiligheidstoets gericht op nieuwe samenwerkingen en op de hernieuwing van lopende samenwerkingen, binnen één of meerdere van de drie klassieke domeinen van de academische opdracht, namelijk onderzoek, onderwijs, en dienstverlening. Het kader voor deze kennisveiligheidstoets zal interuniversitair worden uitgewerkt op het niveau van VLIR.
11. De universiteiten engageren zich om elk binnen hun eigen risicomanagement de nodige beheersmaatregelen uit te werken voor alle relevante kennisveiligheidsrisico's. Om die risico's in kaart te brengen, kan de Nederlandse Nationale Leidraad Kennisveiligheid bijvoorbeeld als inspiratiegids dienen. De universiteiten vertalen de geïnventariseerde risico's door tot op het niveau van de faculteiten en onderzoeksgroepen. Ze expliciteren de governance-structuur inzake kennisveiligheidsrisico's en tekenen daarbij de beslissingsbomen uit, zodat elke medewerker ten allen tijde weet bij wie een probleem moet worden aangekaart.
12. De universiteiten engageren zich om geplande en nieuwe samenwerkingsovereenkomsten met internationale partners te screenen op basis van de interuniversitair afgesproken *due diligence* standaarden.

13. De universiteiten engageren zich om de eigen personeelsleden gericht en permanent te sensibiliseren over kennisveiligheidsrisico's. Dit omvat ook het voorzien van gerichte opleidingen voor personeelsleden met een specifiek risicoprofiel, en het informeren van HR-medewerkers over risico's bij de aanstelling van onderzoekers of de instroom van studenten

6. Vragen aan de overheden

14. De universiteiten vragen dat de federale en regionale overheden de krachten bundelen voor de uitbouw van een nationaal kennisveiligheidsloket, naar analogie met het Nederlandse adviesloket kennisveiligheid²⁵. Het is daarbij essentieel dat het *front office*, bij welke overheidsdienst het ook wordt uitgebouwd, snel en gericht kan schakelen met alle betrokken overheidsdiensten. Waar relevant moet ook gekoppeld worden met de Europese diplomatieke diensten. Het loket moet continu een inventaris beschikbaar stellen van landen, kennisinstellingen, bedrijven en opleidingen die door de overheid als risicovol worden bestempeld. Het doel moet steeds zijn om de universiteit snel en betrouwbaar te voorzien van *strategic intelligence*, die meegenomen kan worden als niet-bindend element in de uiteindelijke besluitvorming over het al dan niet aangaan of continueren van een internationaal partnerschap. De universiteiten verwachten dat de dienstverlening van het loket op termijn evolueert naar proactieve kennisdeling, de ontwikkeling van praktische tools en opleidingsmodules, en de vraaggestuurde ondersteuning van kennisinstellingen bij de organisatie van bewustwordingsactiviteiten. In geen geval mag het loket zich beperken tot een doorverwijfsfunctie, waarbij antwoorden op de gestelde vragen te lang op zich laten wachten door een inefficiënte of onduidelijke taakverdeling tussen alle betrokken overheidsdiensten²⁶.
15. De universiteiten vragen dat, naast de individuele contacten die zij op gezette tijdstippen hebben met de Staatsveiligheid, de federale en regionale overheden een permanente kennisveiligheidsdialoog opzetten met alle kennisactoren, in lijn met de ambities van de Belgische nationale veiligheidsstrategie. Een dergelijke dialoog heeft als doel om de kennisinstellingen uit eerste hand te informeren over bestaande dreigingen en risicobeperkende instrumenten, maar ook om te capteren welke bezorgdheden en noden

²⁵ www.loketkennisveiligheid.nl

²⁶ Aan de oprichting van het adviesloket Kennisveiligheid in Nederland ging een quick scan vooraf, waarbij de kennisinstellingen uitgebreid werden bevroegd over hun behoeften en over de randvoorwaarden waaraan de werking van het loket moet voldoen. Concreet gaat het daarbij om het bieden van algemene informatie over risico's; het bieden van specifieke informatie over bepaalde derde landen, strategische doelen, wet- en regelgeving, en gevoelige vakgebieden; het beantwoorden van praktische vragen; het sparren over twijfelgevallen en dilemma's; het waarborgen dat antwoorden met alle betrokken ministeries zijn afgestemd; het aanbieden van een onafhankelijke en vrijblijvende screening op studenten en medewerkers, en op samenwerkingsovereenkomsten; het opstellen van nationale richtlijnen over welke landen, onderwerpen, instellingen zich niet lenen tot samenwerking; het verstrekken van juridisch advies; het verstrekken van advies over te volgen IT-maatregelen bij werkbezoeken aan gevoelige derde landen; het creëren van bewustwording; en het vervullen van een netwerkfunctie.

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2021/07/16/inventarisatie-expertise-en-adviesloket-kennisveiligheid>

er leven in de academische wereld, met inbegrip van ervaringsuitwisseling over kennisveiligheidsincidenten. De oprichtingen van provinciale aanspreekpunten door de Staatsveiligheid, zoals aangekondigd op de eerste Intelligence Day in mei 2022, is een stap in de goede richting.

16. De universiteiten vragen de federale overheid dat ze via BELNET zwaarder investeert in cyberveiligheid.
17. Aangezien de academische troeven van Vlaanderen integraal deel uitmaken van ons economisch potentieel vragen de universiteiten dat de academische dimensie systematisch en *ab initio* wordt meegenomen in het op punt stellen van een nationaal, respectievelijk regionaal economisch veiligheidsbeleid.
18. De universiteiten vragen dat de Vlaamse overheid structureel cofinanciering voorziet voor de opvang van bedreigde wetenschappers via Scholars at Risk.